

Prvi opis filma koji se opire opisivanju

Iz prvog scenosleda za film Nebo nad Berlinom

A mi, mi posmatrači, vazda, svuda,
mi što smo svemu tome okrenuti,
a ne možemo nikada izići!¹²

Rilke, osma Devinska elegija

U početku jedva da možete da opišete nešto više od želje – ili želja.

Tako počinjete i kada hoćete da napravite film, napišete knjigu, naslikate nešto, komponujete muziku ili ako želite bilo šta da stvorite.

Imate želju.

Želite da stvorite nešto i onda radite na tome sve dok se to ne ostvari. Želite da dodate nešto svetu – nešto lepše, istinskije, tačnije, korisnije ili bilo šta drugo čega još nema. A na samom početku, zajedno s željom, zamišljate kako bi to moglo da izgleda, i odjednom vidite nešto slično blesku. I tada krećete da marširate u pravcu tog bleska, u nadi da nećete skrenuti s puta i da nećete zaboraviti prvobitnu želju.

Na kraju dođete do slike, muzičke kompozicije, priče ili ove čudnovate kombinacije svega toga koja se zove film. Ali, samo kod filma – i time se on razlikuje od slika, romana, kompozicija i ostalih umetničkih tvorevina – morate da polažete račune o svojoj želji i morate čak i unapred da opišete put kojim će ovaj film ići. Nije ni čudo što mnogi filmovi propuste svoj prvi blesak, svoju prvu kometu.

Poželeo sam i video blesak: film *u Berlinu* i *o Berlinu*.¹³

Film, koji bi na platno preneo istoriju grada od 1945. Film, u kojem bi se pojavljivalo ono što mnogim filmovima o Berlinu nedostaje, a što je tako jasno i opipljivo svakome ko dođe u ovaj grad: neka vrsta osećaja, da, ali i nešto u vazduhu i pod stopalima i na ljudskim licima. Upravo to je ono što život u ovom gradu suštinski razlikuje od života u drugim gradovima.

Da biste razumeli opis moje želje, treba da imate na umu da je to želja onoga ko je dugo bio van Nemačke i ko je suštinu toga šta znači „biti Nemač“ uvek mogao i hteo da otkrije u ovom gradu. Pritom je nisam Berlinac. Ko je to uopšte danas? Ali već dvadeset godina posećujem ovaj grad, i te posete su za mene postale jedino istinsko „iskustvo Nemačke“, jer ona istorija koja se u drugim delovima Nemačke poriče ili potiskuje, ovde je fizički i emotivno prisutna.

Naravno da nisam želeo da to bude isključivo film o jednom mestu, o Berlinu. Želeo sam da napravim film o ljudima – o ljudima u Berlinu – i tom jedinom i neuništivom pitanju: „Kako treba da živimo?“

Tako „BERLIN“ u mojoj želji predstavlja „SVET“.

Ne poznajem nijedno drugo mesto koje bi dopustilo to sebi osim Berlina.

Berlin je „istorijsko mesto istine“.¹⁴

Nijedan drugi grad nije u tolikoj meri simbol,
u tolikoj meri MESTO PREŽIVLJAVANJA,
u tolikoj meri primer našeg veka.

Berlin je podeljen kao naš svet,
kao naše vreme,
kao muškarci i žene,

kao stari i mladi,
kao siromašni i bogati,
kao svako naše iskustvo.
Berlin je „gotov“, kažu mnogi.
Ja kažem: Berlin je stvarniji od svih ostalih gradova.
Više SVETILIŠTE a manje GRAD.
„... živeti u ovom gradu nepodeljenih istina, biti okružen
nevidljivim utvarama budućnosti i prošlosti...“¹⁵
To JE moja želja, na putu ka filmu.

Ovo nije priča o Berlinu,
samo zato što je smeštena ovde,
već zato što nigde drugde ne bi mogla da bude smeštena.
Film će se zvati:
NEBO NAD BERLINOM,
jer jedino je nebo,
osim, naravno, njihove zajedničke prošlosti,
ono što je zajedničko gradovima ovog grada.
„Samo nebo zna“, takoreći,
da li i dalje postoji zajednička budućnost.
Jezik, toliko puta prizvan,
NEMAČKI JEZIK je,
kako izgleda, i dalje zajednički,
ali i on zapravo
sve više nalikuje gradu:
u jednom jeziku sadržana su dva,
koja imaju zajedničku prošlost,
ali ne nužno i budućnost.
A sadašnjost?
O njoj se radi – treba da se radi – u ovom filmu
NEBO NAD BERLINOM.

NAD BERLINOM?

u Berlinu, o Berlinu, s Berlinom, zbog...

O čemu treba da se radi u takvom filmu?

O čemu bi se pričalo?

Gde bi se dešavao?

Čime bi se bavio?

I čemu sve to?

Kao da Berlin nije već

do poslednje čestice

istražen, ispipan, isceden.

Posebno zato što postoji sedamsto pedeset godina

i što je uzdignut na status MITA,

što je i moguće razumeti,

ali to i dalje ne objašnjava

situaciju „Berlin“,

već je čini još nerazumljivijom

NEBO?

Jedino je nebo iznad jasno,

providno i razumljivo. Oblaci prolaze

nebom, pada kiša, pada sneg, grmi

i seva, Mesec se pojavljuje i

nestaje, Sunce baca svoju svetlost na

podeljeni grad, danas kao i na

porušeni grad iz 1945. i „grad na frontu“

iz pedesetih, sija kao i onda kada

nikakvog grada nije bilo, a sijaće i kada

jednog dana grad ne bude postojao.

Sada počinje polako da se pojavljuje ono što želim:
da ispričam tu priču u Berlinu.

(Ovo treba dobro naglasiti, jer ja ne

tražim neku PRIČU, već:

TU priču.)

Za to je potrebno rastojanje, pogled iz daljine ili,
još bolje, pogled od gore.

Ne želim da ispričam neku PRIČU o JEDINSTVU, već
nešto teže:

TU priču o DVOJSTVU.

Oh, Berlin ne olakšava stvari.

Čovek se obraduje kada na poslednjoj
strani kataloga za izložbu MYTHOS BERLIN

pronađe moralnu podršku i

pročita rečenicu Hajnera Milera:

„Berlin je poslednje. Ostatak je predistorija.

Ako se istorija desi, onda će početak
biti u Berlinu.“

Da li to imalo pomaže?

U filmu se ne dešava ISTORIJA

već TA priča, iako, naravno, i

u toj PRIČI može da se ISPRIČA ISTORIJA,

slike i tragovi prošlih istorija,

kao i slutnje budućih. U svakom slučaju:

NEBO ZNA!

Potrebno je ANĐEOSKO strpljenje da biste uspeli
da razdvojite sve to.

STANI!

Upravo ovde

počinje film, koji se

u bukvalnom smislu reči,

NAZIRE:

počinje S ANĐELIMA.

Da, anđeo. Film s anđelima.

Znam da je teško odmah razumeti,
i ja sâm jedva uspevam da razumem
„ANĎEO!“

Kada razmislim o svemu, teško mi je da shvatim nastanak svoje ideje s anđelima u Berlinu. Na nju je istovremeno uticalo više izvora. Pre svega Rilkeove *Devinske elegije*. Onda i slike Paula Klea. *Anđeo Istorije* od Valtera Benjamina. Odjednom se pojavila i pesma benda Kjur, u kojoj su se spominjali „fallen angels“, a onda sam u autu čuo pesmu sa stihom „talk to an angel“. Jednog dana sam usred Berlina postao svestan one blistavo zlatne figure „Anđela mira“, koji se od ratnog anđela pobede pretvorio u pacifistu. Pojavila se ideja o savezničkom pilotu kojeg bi oborili iznad Berlina, ideja o jukstapoziciji i superimpoziciji slika današnjeg i nekadašnjeg sveta u Berlinu, „duple slike“ u prostoru i vremenu. A sve vreme tu su bile i dečje ideje o anđelima kao nevidljivim i stalno prisutnim posmatračima. Ukratko, bila je to takoreći stara „čežnja za transcendencijom“, koju je istovremeno pratila želja za apsolutnom suprotnošću: čežnja za komedijom!

SVETA OZBILJNOST JEDNE KOMEDIJE!

I ja sâm sam u čudu.

Kako bi onda trebalo takav film – a možda i komedija – da izgleda, u kojem su anđeli glavni likovi?
S krilima, bez krila??

S obzirom na to da ovo neće da se pretvori u scenario, ne preostaje mi ništa drugo osim da nastavim dalje da opisujem ono što se „nazire“. Tu spada i NAČIN RADA za ovaj film. Prvo ću skupiti sve želje, ideje, slike, priče i napraviti nešto što bi moglo da izgleda kao gruba struktura. Istovremeno ću istraživati sve moguće materijale o Berlinu, stari filmski materijal, stare dokumentarne filmove i slike. Već sam počeo s detaljnim istraživanjem lokacija.

Onda bih voleo da se na više nedelja povučem i zajedno s glavnim glumcima i jednim piscem istražujem, proširujem, isprobavam, prihvatam ili odbacujem delove ovog materijala o „anđelima“ i „Berlinu“. Dakle, da napravim ZAJEDNIČKO DOBRO, iz kojeg bi onda nastao film.

Razgovarao sam sa Peterom Handkeom o ovom projektu. Rekao je da želi da učestvuje, ali samo ako ćemo to uraditi bez po muke, ako ga takoreći „izvučemo iz rukava.“

Pristao sam.

Ako je moja priča s anđelima moguća, onda ona neće biti napravljena kao proračunati, prepametni i artificijalni film pun specijalnih efekata, već kao otvorena stvar, baš kao da smo je „izvukli iz rukava“.

I to baš u Berlinu, gradu mađioničara.

Ako bi moja priča imala prolog ili neku vrstu „predistorije“, onda bi ona trebalo da glasi otprilike ovako:

KADA JE BOG, BESKRAJNO RAZOČARAN, ODLUČIO DA ZAUVEK OKRENE LEĐA ZEMLJI I LJUDE PREPUSTI SVOJIM SUDBINAMA, NEKOLIKO ANĐELA SE USPROTIVILO NJEGOVOJ ODLUCI I STALO U ODBRANU LJUDI. MISLILI SU DA IM TREBA DATI JOŠ JEDNU ŠANSU.

BOG, BESAN ZBOG NJIHOVOG PROTIVREČENJA, PROTERAO IH JE U TADA NAJUŽASNIJE MESTO NA SVETU: BERLIN.

NAKON TOGA SE OKRENUO I OTIŠAO.

SVE SE TO DESILO U VREMENU DANAS POZNATOM KAO „KRAJ DRUGOG SVETSKOG RATA“.

I OD TADA OVI PALI ANĐELI „DRUGOG PADA“ ZAROBLJENI SU U OVOM GRADU, ZAUVEK, BEZ IZGLEDA NA ISKUPLJENJE, A KAMOLI POVRATAK NA NEBO. PROKLETI SU DA VEČNOST PROVEDU KAO POSMATRAČI, BEZ NAJMANJE MOGUĆNOSTI DELOVANJA NA LJUDE ILI UTICAJA NA TOK ISTORIJE. NI ZRNO PESKA NE MOGU DA POMERE...

Na ovakav ili sličan način mogao bi da počne prolog. Ali takvog prologa neće biti. To treba vremenom da postane jasno i da se pokaže. Prisustvo anđela objasniće se samo od sebe. (Ali i ovo spada u oblast želje.)

Nakon predistorije kreće priča.

Anđeli su, dakle, nakon kraja Drugog svetskog rata osuđeni na to da budu u Berlinu. Ne poseduju više nikakvu „moć“, postali su samo posmatrači, očevici svega što se dešava, bez najmanje mogućnosti da učestvuju u tome. Ranije, mogli su da utiču ili da, u najmanju ruku, kao anđeli zaštitnici, šapnu nešto ljudima. Ništa od toga ne mogu više da urade. Sada su jednostavno samo tu, nevidljivi ljudima ali sposobni da sve vide.

Tako već četrdeset godina lutaju Berlinom. Svako od njih ima svoju „rutu“, kojom stalno ide, i „svoje“ ljude, koji su mu prirasli srcu te ih zato pažljivije prati nego ostale, koje takođe sreće. Ne samo što vide sve, oni i čuju sve, pa čak i najskrivenije misli. Mogu da sednu pored bake u parku i da slušaju njene misli ili da prate misaone tokove usamljenog vozača tramvaja. Imaju pristup ljudima u zatvoreničkim ćelijama i bolesničkim sobama, nijedna poslovna ili politička konferencija nije im nepristupačna, kao ni ispovedaonica, psihijatrijski kauč ili bordel. Ako neko laže, anđeli to odmah primete, jer čuju razdor između misli i izrečenog.

Ljudi ne znaju za njihovo prisustvo. Samo ponekad neko dete može da prepozna anđela, nakratko nakon čega ga potpuno zaboravi. Odrasli mogu jedino ponekad u snu da ih sretnu, ali onda ih po buđenju odmah zaborave i misle da je to bio samo san.

Tako su našim nepoznatim anđelima godine prolazile u Berlinu, u stalno istom ritmu. Već su ispratili drugu generaciju stanovnika i gledali kako umiru, a uskoro je krenula i treća da dolazi. Poznati su im svaka kuća, svako drvo i svaki žbun.

Ali oni vide još više.

Sadašnji grad ne vide samo onako kako se on manifestuje ljudima. Oni grad istovremeno vide i onako kako je on izgledao početkom 1945, kada je Bog napustio zemlju i odbacio anđele. Iza današnjeg grada, između i iznad njegovih građevina, izdižu se, zaleđeni u vremenu, obronci krša, ruševine, spaljene fasade kuća i kamini nekadašnjeg grada, senoviti i vremenom jedva primetni, s duhovnim prisustvom koje se i dalje oseća.

Anđeli osećaju takođe i senovito prisustvo drugih duhova, drugih ostataka prošlosti: onih anđela koji su još ranije pali, kao i mračnih demona, koji su u ovoj zemlji i ovom gradi divljali i organizovali svoj najveći i najužasniji spektakl. Ti duhovi prošlosti i dalje lutaju Berlinom; oni su takođe bez domovine i njihovo je prokletstvo još veće. U poređenju s našim anđelima, ti duhovi potpuno su ravnodušni prema današnjem životu. Oni se pre drže među sobom, u svojim mračnim uglovima ili na mestima koja su okupirali i zauzimali pre svoje smrti. Ili se i dalje voze gradom u svojim policijskim kombijima, motorima s bočnim prikolicama, tenkovima ili crnim limuzinama ukrašenim svastikama. Kada se naši anđeli pojave, oni beže i kriju se poput pacova. Ali među njima jedva da ima kontakta ili interakcije. U svakom slučaju, nema nasilja.